

Mr. Neriman KOVAČEVIĆ
Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
E-mail: nermankovacevic@live.com

Stručni rad/Professional article

UDK/UDC: 94:323.1(497.6)"18" Radušić E. (049.3)

**Edin Radušić, DVIJE BOSNE: BRITANSKE PUTOPIISNE I
KONZULARNE SLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, NJENOG
STANOVNIŠTVA I MEĐUSOBNIH ODNOSA,
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu,
Sarajevo 2019, 259 str.**

Istraživanje pojedinih historijskih procesa predstavlja zahtjevan i kompleksan posao. Kao rezultat dugogodišnjeg istraživanja britanskog političkog odnosa prema

Bosni, nastala je knjiga autora Edina Radušića pod nazivom *Dvije Bosne: Britanske putopisne i konzularne slike Bosne i Hercegovine, njenog stanovništva i međusobnih odnosa*.

Nekad moćno Osmansko carstvo u XIX stoljeću pokazivalo je znakove slabosti. To se odrazilo i na držanje pojedinih država prema „bolesniku na Bosforu“. Interes velikih sila za Bosnu intezivirao se sredinom XIX stoljeća, a posebno nakon Pariškog kongresa 1856. godine. Pored već postojećih konzulata Austrije (1850) i Francuske (1852), otvaraju se i konzulati Velike Britanije i Rusije (1857), Italije (1863) te Pruske (1864). Konzulska djelatnost bila je usredotočena na izvještavanje svojih nadređenih o pitanjima i temama koju su bile od posebnog značaja. Dopisi,

izvještaji i razni drugi oblici obavještenja koji su se slali u Veliku Britaniju, stvarali su sliku o Bosni. Pod krinkom praćenja procesa provođenja reformi, Velika Britanija je težila da poveća svoj uticaj u Osmanskom carstvu. Analizirajući tekstove koji su nastali u periodu između 1860. i 1878. godine, autor je nastojao da nam približi kako je percepirana Bosna.

Pored konzulata koji su bili odličan izvor za proučavanje međusobnih odnosa između stanovnika i stanja u Bosni, veoma važnu ulogu imali su i putopisci.

Njihovi tekstovi prenošeni su javnosti i kao takvi bili su „istina“ o stanovništvu i njihovom međusobnom odnosu. Međutim, samim uvidom u spise putopisaca (Miss Irby, Miss Mackenzie i Arthura Evansa) evidentno je da postoji određena dihotomija kad su u pitanju njihova viđenja Bosne. Za razliku od njih, izvještaji konzula Holmesa skoro da su komplementarni sa zahtjevima Porte i odgovali su konzervativcima. S druge strane tekstovi putopisaca Miss Irby, Miss Mackenzie i Evansa bili su polazište na osnovu kojih su liberali kreirali svoju politiku o Istočnom pitanju.

Odgovor na ovu i sličnu problematiku nalazimo u ovoj knjizi koja je, osim *Uvoda* i *Zaključka*, strukturirana iz tri cjeline: *Bošnjaci ili Srbi; Međusobni odnosi između muslimana i hrišćana: suživot ili mržnja* i *Čija je Bosna: Turska, Bošnjačka ili Srpska?*

U poglavlju *Bošnjaci ili Srbi* predstavljena je slika identiteta bosanskohercegovačkog stanovništva kako je to vidio Holmes za vrijeme sedamnaest godina obavljanja funkcije konzula. U tom periodu Holmes je koristio više nominacija za pojedine grupe (kasnije nacije). Iz tog proizilazi njegovo stanovište da je struktura društva u Bosni diferencirana na muslimane i hrišćane. Po njemu, stanovnici Bosne su Slaveni i oni se razlikuju od „Turaka“. Posebnost Bosne nije prošla nezapaženo ni kod Holmesa pa je cjelokupno bosanskohercegovačko stanovništvo etiketirao kao *Bošnjaci, Bosanci, zemljaci* i *domaći*. Ovo domaće stanovništvo jasno se razlikovalo od činovnika koji su došli tu da službuju. Na osnovu dokumentarne građe, Radušić smatra (iako, ne sasvim sigurno) da je termin Bosanac bio u uskoj vezi sa zemaljskom pripadnosti, dok je naziv Bošnjak predstavljao narodnosni identitet bosanskohercegovačkog muslimanskog i hrišćanskog stanovništva. S druge strane, hrišćani su predstavljani sa jasnom distinkcijom u odnosu na „muslimane“, a česta je bila njihova podjela na pravoslavne (Orthodox Christians, Orthodox Population, Orthodox Greeks) i katolike (Roman Catholic Population ili Catholics). U izvještajima Holmesa termini Srbi i Hrvati nikad nisu korišteni za označavanje hrišćanskog stanovništva u Bosni. U Kneževini Srbiji koja je bila u sastavu Osmanskog carstva, terminom Srbi, konzul je označavao njihovo stanovništvo, dok to nije bio slučaj sa bosanskohercegovačkim pravoslavicima. Prema tome, britanski konzul nije prepoznavao srpski identitet pravoslavaca u Bosni i Hercegovini.

Za razliku od Holmesa, Miss Mackenzie svojim tekstovima prikazuje Bosnu u sasvim drugom pogledu, kad su u pitanju Srbi. Istina, u fokusu njenih spisateljskih vještina bio je Novopazarski sandžak. Njeni sagovornici iskazivali su simpatije prema političkim promjenama i pripajanju Srbiji. Njena zapažanja bila su konkretna: da su u Novom Pazaru, kao dio opće organizacije grada, odvojeni muslimanski i hrišćanski dijelovi tog mjesta; da granica brda odvaja hrišćane „orijentalne crkve“ od albanskih rimokatolika i muslimana Bošnjaka. Što se tiče muslimana, Miss Mackenzie ih naziva Bošnjacima, Slavenima i muslimanima. Po njoj, Bošnjaci su

vezani za svoju zemlju Bosnu i njihov jezik je bosanski. S druge strane, Arthur Evans i Miss Irby u svojim spisima zagovarali su slobodu i ravnopravnost hrišćanskih naroda. Radušić to dobro primjećuje i povezuje to s potrebama Velike Britanije da difamira Osmansko carstvo. Po Evansu i Miss Irby „turski“ zločini nad hrišćanskim stanovništvom bili su „očigledni“.

Poglavlje *Međusobni odnosi između muslimana i hrišćana: suživot ili mržnja* tretira problematiku međusobnih odnosa stanovništva. Autor je na komparativan način ukazao percepiranje Holmesa s jedne strane i Miss Irby, Miss Mackenzie i Arthura Evansa s druge strane. Holmes smatra da su odnosi između stanovništva mnogo više prožeti suživotom i međusobnom saradnjom nego li ugnjetavanjem kako se pokušalo prikazati. Cilj tvrdnji kako je Bosni ugnjetavano stanovništvo, skopčano je sa željom da se Osmansko carstvo što više destabilizira. S obzirom da je krajem jula 1875. godine izbio ustanak u Hercegovini, Holmes glavnog krivca za to vidi u Kneževini Srbiji i njihovim ubačenim bandama. Njegovo viđenje međusobnih odnosa za vrijeme ustanka ostalo je približno isto kao u predustaničkom periodu. Stajalište Miss Mackenzie, Miss Irby, i Arthura Evansa bilo je nešto drugačije. Za napredak hrišćana trebalo je da žive u balkanskin hrišćanskim zemljama a ne u Osmanskom carstvu. Po njima, ustanak je bio „pravedan“. Evans je nastojao da ocrni osmansku vlast pripisujući im najteže zločine. Nešto dalje otišla je Miss Irby koja bosanskohercegovačke muslimane svrstava u „okrutne Turke“, a Bosnu u najbarbarskiju pokrajinu u Osmanskom carstvu.

Čija je Bosna: Turska, Bošnjačka ili Srpska? predstavlja poglavlje u kojem autor analizira, na osnovu britanskih izvještaja i putopisa, čija je zapravo Bosna, odnosno kako su to percepirali Miss Irby, Miss Mackenzie, Arthur Evans i Holmes. Da li je to jedna zaokružena cjelina ili sultanova zemlja? Ko ima pravo na Bosnu? Ukazano je na različite poglede u vezi stanovništa i granica. Diskrepanca između pogleda konzula Holmesa, s jedne strane i Miss Irby, Miss Mackenzie i Arthura Evansa s druge strane, u potpunosti odgovara nazivu knjige. Stoga ne čudi postojanje dijametralno suprotne slike o Bosni i njenom stanovništvu.

Na kraju, ovo naučno djelo na krasan obrađuje dva polarizirajuća viđenja o Bosni. Preporučuje se svima koji se bave ovom i sličnom tematikom, ali i široj čitalačkoj publici.